

LÄHTEET

- LAINEN, MATTI — VIRTANEN, PATRIK 1999: WordMill, Lexical Search Program. Kognitiivisen neurotieteen tutkimuskeskus, Turun yliopisto.
- VAINIO, SEPPÖ — HYÖNÄ, JUKKA — PAJUNEN, ANNELI 2003: Facilitatory and inhibitory effects of grammatical agreement: Evidence from readers' eye fixation patterns. — *Brain & Language* 85 s. 197–202.
- 2008: Processing modifier-head agreement in reading: Evidence for a delayed effect of agreement. — *Memory & Cognition* 36 s. 329–340.
- tulossa: Lexical predictability exerts robust effects on fixation duration, but not on initial landing position during reading. — *Experimental Psychology*.
- VAINIO, SEPPÖ — NENONEN, MARJA 2007: Reading idioms in Finnish: an eye-tracking study. — Marja Nenonen & Sinikka Niemi (toim.), *Collocations and idioms 1: Papers from the First Nordic Conference on Syntactic Freezes* s. 363–377. *Studies in Languages*, University of Joensuu 41.
- VIRTANEN, PATRIK — PAJUNEN, ANNELI 2000: ContextMill [tietokoneohjelma]. Yleinen kielitiede, Turun yliopisto.

TUTKIMUS INKERINSUOMEN MUUTTUMISESTA

Ossi Kokko *Inkerinsuomen pirstaleisuus. Eräiden sijojen kehitys murteen yksilöllistymisen kuvastajana*. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja 48. Joensuu: Joensuun yliopisto 2007. 249 s. ISBN 978-952-219-012-3.

Inkerinsuomi on tutkimuskohteena äärimmäisen kiintoisa kielimuoto. Sille on ominaista suuri lingvistinen variaatio, alueellinen hajanaisuus ja tiiviit kontaktit lähiympäristössä puhuttuihin kieliin. Nykytilassaan inkerinsuomi tarjoaa myös ainutlaatuisen työkentän kielen kuoleman ja siihen liittyvien ilmiöiden tutkimukselle. Ossi Kokon inkerinsuomea käsittelevä väitöskirjatyö edustaa morfologista variaation-tutkimusta, johon hän yhdistää sociolinguivististä ja kielisociologistakin tarkastelua, kielikontaktien tutkimusta sekä kielihistoriaa ja kielimaantiedettä. Kokko on valinnut tarkasteltavakseen inkerinsuomen sijajärjestelmästä ulkopaikallissijat adessiivin ja allatiivin, sisäpaikallissijoista illatiivin sekä varsinaisen sijajärjestelmän ulkopuolelta *ka*-päätteisen komitatiivin, jolla on käyt-

tönsä puolesta kytköksiä adessiiviin. Mitään tarkempia perusteita juuri näiden piirteiden valinnalle ei esitetä. Näiden muotokategorioiden valossa Kokko käsittelee inkerinsuomen nykytilaa, sen morfologista variaatiota ja muutosprosesseja.

Kokon väitöskirjassaan hyödyntämä 1990-luvulla tallennettu inkerinsuomen nauhoitemateriaali on ainutlaatuinen niin laajuutensa kuin laatunsa puolesta, ja se tarjoaa luotettavan ja edustavan pohjan tämänkaltaiselle tutkimukselle. Kontaktikieliä, joita inkerinsuomen tarkastelussa on otettava huomioon, on poikkeuksellisen monta: inkeroinen, vatja, viro, venäjä, ja lisäksi suomen kirjakielen vaikutus on ollut tuntuva. Kaikkiaan Kokon tutkimuksessa tulee hyvin esiin Inkerin kielimuotojen symbioottinen rinnakkaiselo: käsiteltäessä

jotain inkerinsuomen piirrettä päädytään samalla yleensä tarkastelemaan Inkerin itämerensuomalaista kielisikermää laajemminkin. Tutkimuksen alussa on hyvä johdatus inkerinsuomen ja Inkerinmaan historiaan ja katsaus inkerinsuomen aiempaan tutkimukseen. Luvussa 2 inkerinsuomea myös suhteutetaan kiintoisasti muihin vähemmistösuomiin (mm. amerikansuomeen, Vermlannin metsäsuomeen ja meänkielen).

Luvussa 3, joka käsittelee kielen muutosta ja vaihtelua, Kokko esittelee muun muassa kielikontaktiteorioita (s. 31–35) sekä nykyisen inkerinsuomen kannalta keskeisen attrition käsitteen. Tällä tarkoitetaan kielellisten rakenteiden kulumis- ja häviämisprosesseja, jotka johtuvat kielen käytön puutteesta toisen kielen paineesta ja johtavat vähitellen kielen toimintakyvyn katoamiseen. Toisaalta tuloksena voi olla myös kielten kohtaamisesta syntynyt yhdistelmäkielimuoto. Kokon tutkiman inkerinsuomen muuttumisessa yhdistyvät kielen omasta dynaamisuudesta johtuva muutos, vieraan kielen kontaktivaikutus sekä attritio. Luku 3.4 sisältää inkerinsuomen alkuperäisten murre-erojen kiinnostavan analyysin eräänlaisen dialektometrisen tarkastelun avulla.

Tutkimusaineistonsa Kokko jakaa alueellisin perustein viiteen ryhmään: Pohjois-, Keski- ja Länsi-Inkerin ryhmiin sekä Virossa 40–50 vuotta asuneet puhujat heidän nykyisen asuinpaikkansa mukaan Tarton ja Pärnun ryhmiin. Kussakin ryhmässä on 12–14 kielenopasta. Tarton ja Pärnun ryhmän erottamista motivoi viron kielen väistämättä suuri vaikutus sikäläisten inkerinsuomeen; näitä ryhmiä käsitellessään Kokko aina tarvittaessa ottaa huomioon paitsi viron myös puhujien inkeriläiset lähtömurteet. Kaikkiaan aineistosta on suorastaan hätkähdyttävää havaita, miten paljon suurempaa variaatiota — murteittaista, idiolektien vä-

listä sekä idiolektin sisäistä — se osoittaa kuin aiemmat inkerinsuomen kuvaukset. Inkerinsuomen perinteinen alueellinen murrejako onkin nyttemmin melkoisesti hämärtynyt, minkä seikan tuominen julki on yksi Kokon tutkimuksen ansioista. Keskeisenä syynä tähän pirstaloitumisketkitykseen on yhteisöllisyyden katkeaminen inkerinsuomen puhujien kesken. Kielessä tapahtuvat yksilölliset innovaatiot johtavat runsaaseen variaatioon, mutta eivät tässä tilanteessa enää leviä puhujilta toisille.

Luvussa 5 »Inkerinsuomen sijojen erityispiirteitä» Kokko käsittelee ensin inkerinsuomen sijajärjestelmää yleiseltä kannalta, sitten sen marginaalisia sijoja sekä lopuksi ääntenmuutoksista johtuvaa sijojen samanasuisuutta ja yhteenlankeamista eli synkresiaa, joka tässä tutkimuksessa koskee adessiivia ja allatiivia. Synkresiaa aiheuttavat muun muassa sananloppuisen *n:n* kato ja jälkitavujen vokaalien kestonmuutokset. Esimerkiksi muoto *metsä* ~ *metsä* saattaa inkerinsuomessa edustaa neljää sijaa: 'metsä; metsän; metsää; metsään'. Adessiivin ja allatiivin tapauksessa synkresiaa puolestaan aiheuttaa loppuheitto. Vanhastaan inkerinsuomessa on tavattu kahdenlaista adessiivi-allatiivia: idässä *l*-päätteistä ja lännessä (*l*)*l*A-päätteistä (s. 96). Kokko lukee synkresian piiriin niin yksityisen lekseemin eri taivutusmuotojen samanasuisuuden, sananmuotohomonymian, kuin kahden sijan kieliopilliseksi edenneen yhteenlankeamisenkin (jota edustaa esim. karjalassa sijamuoto adessiivi-allatiivi).

Tutkimuksen varsinaiset analyysiluvut 6–8 kirjoittaja aloittaa perusteellisilla katsauksilla itämerensuomen ulkopaikallisiin joihin (6.1), illatiiviin (7.1) ja komitatiiviin (8.1), niiden kielittäiseen ja murteittaiseen edustukseen ja samalla historialliseen kehitykseen. Nämä aloitusjaksot ovat taustoittamiseen vähintäänkin riittäviä; itämerensuomen kokonaiskuvan esittely on tässä

sikälikin paikallaan, että inkerinsuomella on niin monta itämerensuomalaista kontaktikieltä (ja karjalaan ja vepsään puolestaan varhemmat geneettiset yhteydet).

Ulkopaikallissijoihin adessiiviin ja allatiiviin ja niiden sekoittumiseen pureutuva luku 6 käsittää perusteellisen ja luotettavan tuntuisen aineistoanalyysin, joka menee tarvittaessa aivan yksilötasolle. Luvun 6.4 kuviot 8–12 kokoavat havainnollisesti yhteen loppuheiton esiintymisen adessiivissa ja allatiivissa murreryhmittäin ja puhujittain. Aiheen käsittely tuo hyvin esiin sijapäätteiden fonologisen asun rimpuilun eri tahoilta tulevien mallien paineessa: vanha murrepohja, naapurimurteen tai viron vaikutus, suomen kirjakielen mukaisen asun tavoittelu sekä omapohjaiset kehitystendenssit. Loppuheitto on eri-ikäistä adessiivissa ja allatiivissa. Kaikissa viidessä puhujaryhmässä vallitseva on loppuheittoinen adessiivi. Allatiivin loppuheitto puolestaan on lähtenyt leviämään Karjalankannaksen suunnasta ja edennyt sieltä lähinnä vain Pohjois-Inkeriin. Alaluvussa 6.5 loppuheiton yhteys sanan lauseasemaan jää mielestäni riittämättömästi selitetyksi, samoin elisioon kytkeytyvät tekijät (etenkin semanttiset) sekä elision suhde («varsinaiseen») loppuheittoon. Luvun mittaan tulee useassa kohtaa esiin adessiivin ja allatiivin osittaisesta samanasuisuudesta ja yhteenlankeamisesta seurannut mahdollinen synkreettinen adessiivi-allatiivisija, jonka kehitys ja vakiintuminen todennäköisesti on useimmissa inkerinsuomen murteissa kuitenkin kesken.

Luvun 6 tavoin seitsemäs, illatiivia käsittelevä luku tarjoaa perusteellisen selvityksen morfologisesti hyvin moni-ilmeisestä sijasta. Tosin Kokko ei tässä ryhdy samassa määrin idiolektikohtaiseen tarkasteluun, sillä aineisto on pienempi. Luvussa esitellään yksityiskohtaisesti ensin suomen yleiskielen ja murteiden (varsinkin itämurteiden), vatjan ja inkeroisen sekä vi-

ron yleiskielen illatiivin päätteet ja sitten inkerinsuomen vanha ja nykyinen päätteistö. Vanhan inkerinsuomen aineistossa illatiivin murteittainen variaatio on ollut selväpiirteistä, mutta nykyaineisto sekoittaa kuvaa tuoreemmilla kehityskuluilla. Tarkan aineistoon pohjaavan kuvauksen jälkeen illatiiviluku huipentuukin laajaan jaksoon 7.5 illatiivin päätteiden muutosprosesseista ja -tendensseistä nykyisessä inkerinsuomessa. Tähän Kokko on valinnut yksityiskohtaisemmin tarkasteltaviksi monikon illatiivin (s. 154–160) — vaikka aineisto onkin tältä osin suppea — sekä *hVn*-päätteen (s. 161–173) ja *sse-* (~ *s-*) päätteen (s. 173–181). Keskeistä tarkkailtavaa viimeaikaisessa kehityksessä on *h-* ja *s-*aineeksisten sijapäätteiden yleistyminen ja leviäminen uusiin käyttöympäristöihin. *hVn*-päätteen levittäytymisen (yleensä asussa *-hen* sanavartalon loppuvokaalista riippumatta) Kokko katsoo olevan inkerinsuomen sisäistä kehitystä, jonka perussyynä on jälkitavujen pitkien vokaalien lyheneminen ja siitä seuraava kesto-opposition neutraalistuminen. *sse*-päätettä puolestaan on esiintynyt vanhastaan vain Länsi-Inkerissä, mutta Kokon aineistossa myös Tarton ja Pärnun ryhmässä, joissa hän vakuuttavasti perustelee sen tuoreeksi viron vaikutukseksi.

Paikallissijojen ulkopuolelta on kolmas tutkimuksessa tarkasteltava muotoryhmä, *ka*-päätteinen komitatiivi ja sen kehittyminen (luku 8). Ensin tekijä selvittää *ka*-komitatiivin (< *kanssa*) alkuperäsuhteita ja esiintymistä kattavasti koko itämerensuomessa ja erityisesti sen asemaa inkerinsuomessa. Olennainen kysymys on *ka*-tyypin sijamaisuus: sen meneillään oleva kehitys sijamuodon suuntaan ja lähestyminen tätä kautta adessiivin käyttöaluetta samoin kuin sen suhde *kanssa*-postpositiorakenteisiin. Tarkastelussa Kokko ei yllättäen hyödynnä kieliopillistumisen käsitettä eikä myöskään selitä termiä *kliitti*, jota hän *ka*-aineksesta

paikoin käyttää. Aineiston perusteellinen analyysi osoittaa, että sijamainen *ka*-muoto näyttää pyrkivän erikoistumaan instrumentaalisin käyttöyhteyksiin (vallaten samalla alaa adessiivilta) ja postpositiorakenne puolestaan komitatiivisiin yhteyksiin. Virossa asuvilla puhujilla *ka*-komitatiivi on lainaa virosta tai suorastaan koodinvaihtoa.

Ossi Kokon väitöskirja on otteeltaan painunut ja rakenteeltaan johdonmukainen tutkimus. Lopun suppeahkoissa luvuissa 9 ja 10 tekijä kokoaa vielä yhteen tutkimuksensa keskeiset tulokset ja valaisee tarkastelua kielenpiirteitä kootusti aineistonsa puhujaryhmittäin. Tärkeimmät tutkimustulokset löytyvät kuitenkin laajoista analyysiluvuista 6, 7 ja 8. Aineiston käsittely on yleisesti ottaen tarkkaa, yksityiskohtaista ja erilaiset selitysvaihtoehdot monipuolisesti huomioon ottavaa. Jos tarkasteltavan piirteen esiintymämäärät ovat tapauksittain niin pienet, että ne eivät välttämättä anna oikeaa kuvaa ilmiöstä tai sen yleisyys-suhteista, tämä on asianmukaisesti tuotu esiin.

Kokko osoittaa vankkaa asiantuntemusta variaationanalyysissa, kielihistoriassa ja kielimaantieteessä. Hieman epävarmumalla pohjalla on paikoin tarkastelun muu lingvistinen puoli, kuten esimerkiksi kytkennät variaation ja muutosten erilaisiin lingvistisiin syihin, syntaktisten ja semanttisten ilmiöiden kuvaus ja niihin liittyvien termien käyttö.

Ossi Kokon tutkimusasetelma ja -aineisto on poikkeuksellisen kiinnostava: harvoin tutkijalla on levittää tutkimusyhteisön silmien eteen näin runsaan monimuotoinen ja samalla hiipuvan kielen kohtaloa ja siihen johtaneita syitä kaunistelemattomasti esiin tuova aineisto. Mielestäni Kokon työssä erityisen ansiokasta on inkerinsuomen aineiston käsittely sosiolingvistisin menetelmin sekä Inkerin kielikontaktien ja menneen ja nykyisen kielitilanteen monipuolinen selvittely. ■

VESA KOIVISTO

Sähköposti: vesa.koivisto@helsinki.fi

TUTKIMUS VARHAISEN LAPSENKIELEN MORFOSYNTAKTISESTA KOMPLEKSISUUDESTA

Lea Nieminen *A complex case. A morphosyntactic approach to complexity in early child language.* Jyväskylä Studies in Humanities 72. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto 2007. 296 s. ISBN 978-951-39-2840-7.

Lea Niemisen väitöskirja käsittelee sitä, miten varhaisessa lapsenkielessä morfosyntaksi kehittyy rikkaammaksi eli miten lapsenkielen rakenteellinen kompleksisuus kasvaa. Niemisen tutkimusaineisto käsittää 40 keski-suomalaiselta lapselta kahden ja puolen vuoden iässä tehtyjä nauhoitteita, joista lopullisessa analyysissä on kultakin mukana 80 eniten morfeemeja sisältänyttä ilmausta.

Nieminen on asettanut työssään kolme kysymystä: 1. Kuinka morfosyntaktinen kompleksisuus rakentuu lasten spontaanissa puheessa? 2. Eroavatko dysleksiariskilapset ja heidän verrokkinsa toisistaan, kun tarkastelun kohteeksi otetaan morfosyntaktisten rakenteiden kompleksisuus? 3. Miten tavanomaiset kompleksisuusmittarit kuten MLU ja IPSyn kuvastavat rakenteellista kompleksisuutta?

▷